

RESSENYES

SCOTT, Mark; GALLENT, Nick i GKARTZIOS, Menelaos (ed.) (2019)
The Routledge Companion to Rural Planning
 Londres / Nova York: Routledge, 670 p.
 ISBN 978-1-138-10405-1

1. Introducció: L'ordenació rural com a vessant aplicat dels estudis rurals

A les darreres dècades els estudis rurals han esdevingut un camp d'estudi interdisciplinari fructífer, tot i que no sempre transdisciplinari. Situats al si de les ciències socials, els domina sobretot la sociologia i, en menor mesura, la geografia, l'economia i l'ordenació del territori —entesa, als països anglosaxons, com una disciplina a part normalment denominada *planning*—. L'anàlisi dels manuals sobre aquesta matèria dirigits per Cloke et al. (2006) i Shucksmith i Brown (2016) així ens ho revela. Tot i que Shucksmith i Brown (2016: 1) parlen de vuit dècades d'història dels estudis rurals, Cloke, Marsden i Mooney (2006: xi) sostenen que aquesta interàrea de

coneixement ha emergit només a partir de la dècada de 1970. En tot cas, resulta obvi que la geografia centrada en els espais rurals —no necessàriament la geografia rural, que, com a tal, es consolida com a subdisciplina autònoma precisament a la dècada de 1970— es desenvolupa almenys des d'inicis del segle xx (Paül et al., 2011). Situats en aquest context, el llibre que aquí ens ocupa gira al voltant de l'ordenació rural¹ entesa com una derivada aplicada d'aquests estudis rurals, tal com manifesten els coordinadors ja a la introducció: «cada nou gir en les aproximacions teòriques i metodològiques [dels estudis rurals] planteja diferents conjunts de qüestions per a la teoria i la pràctica de l'ordenació rural» (p. 2)².

Els editors del llibre defineixen l'ordenació rural de forma flexible. Subrat-

1. Dit sia de passada, traduirem *rural planning* per *ordenació rural*. En efecte, el llibre va molt més enllà dels horitzons estrictes de com s'entén la *planificació* —la traducció més literal de *planning*— en les llengües romàniques i s'endinsa de ple en qüestions de gestió, governança, estratègia, etc., de manera que resulta més adequat referir-s'hi en termes d'*ordenació*. En aquest punt, els plantejaments terminològics de Pujadas i Font (1998) resulten encara escaients. Ara bé, convé no perdre de vista que autors com ara Farinós (2014) han posat en dubte la idoneïtat de seguir parlant d'*ordenació* en aquell primer sentit.
2. Aquesta i totes les traduccions són pròpies.

llen que aquesta ha transitat des d'una obsessió per la planificació física cap a una aproximació que posa l'èmfasi en un procés «implementat a través de mecanismes d'ordenació flexible» (p. 5), tenint en compte aspectes com ara la governança. Al segon capítol, que ja no és de l'autoria dels coordinadors de l'obra³, hom hi especifica que l'ordenació rural engloba efectivament qüestions de regulació clàssica dels usos del sòl (urbanització, protecció, etc.) i, alhora, enfocaments de caràcter estratègic, gestió agrària, processos de participació, programes de desenvolupament, projectes de caràcter sectorial que incideixen en l'espai rural, etc.

Així mateix, convé esmentar que al llarg del volum sovintegen els debats teòrics sobre la ruralitat. De la cinquantena llarga de capítols, almenys set (1, 2, 15, 23, 29, 53 i 54) contenen una reflexió explícita en clau conceptual sobre l'espai rural. Si les disquisicions sobre l'ordenació rural tenen sentit en una obra d'aquesta naturalesa, qüestionar constantment l'abast del territori que cal ordenar ens evidencia una certa inseguretats en una obra que malda per fonamentar-se en unes bases que, de forma tal vegada inconscient, semblen poc sòlides. D'alguna manera, pensem que els estudis rurals projecten una ombra massa allargada en un volum dedicat, en teoria, a «cercar una comprensió holística de l'ordenació rural» (p. 9). Dit d'una altra manera, hi veiem un predomini general d'aspectes teòrics i conceptuals, que marginen els continguts pràctics i aplicats. Al capdavall, es tractava d'oferir un llibre d'ordenació rural, no pas d'estudis rurals.

2. Revisió crítica dels continguts de l'obra

Una obra col·lectiva amb cinquanta-quatre capítols fa de mal endreçar. D'altra

banda, això dificulta analitzar-la a fons en el marc d'una ressenya. A més a més, tal com apunten els mateixos editors, «sens dubte s'hi podrien haver inclòs altres temes i noves àrees d'interès emergiran indefectiblement els propers anys» (p. 10). Després de la introducció dels coordinadors, de la qual hem extret alguns fragments fins ara, s'estableixen nou blocs de capítols. Es justifiquen en el mateix primer capítol, però, també, a cadascuna de les introduccions de bloc, de manera un xic reiterativa.

El primer es dedica a la conceptualització i als fonaments de l'ordenació rural. Als capítols 2 a 8, com ja s'ha dit, es revisa la definició d'espai rural. També s'hi consideren continguts relatius a la mateixa ordenació rural. Tot i que hi ha un capítol sobre l'Índia (4), la resta se centra en països del Nord global, en particular de parla anglesa, llevat d'unes breus mencions als casos suec i japonès al capítol 3. En aquest sentit, els conceptes que sovintegen en aquest bloc són força esperables: sostenibilitat, resiliència, multifuncionalitat, governança, medi ambient, desenvolupament, etc. Sens dubte, l'anàlisi de més casos del Sud global, en particular en termes de desenvolupament i combinant els materials empírics amb els teòrics, es podria haver abordat des d'una perspectiva més oberta. En aquest sentit, l'obra de Potter et al. (2008), per exemple, aporta un capítol sencer sobre desenvolupament —d'acord amb l'orientació del llibre que ens ocupa, part de l'ordenació— rural al Sud global (p. 443-490), així com un seguit de debats teòrics sobre el propi concepte de desenvolupament i les seves relacions amb la planificació. D'altra banda, aquests aspectes manquen a l'obra de Scott et al. (2019).

El segon bloc, de cinc capítols, se centra en la governança rural. El primer capítol (9) ha de començar precisament

3. Per tal de no fer feixuga la lectura de la ressenya, s'hi eviten els noms dels vuitanta autors de l'obra.

per aclarir què s'entén per *governança*. El caràcter relliscós del concepte, gairebé sempre emprat de forma incorrecta en el llenguatge polític que tant el mobilitza, es manifesta en el mateix llibre. En efecte, si bé el capítol 9 es dedica pròpiament a la governança, els altres no participen amb justesa en aquesta construcció teòrica: el 10 se centra en el neoliberalisme; l'11 es refereix a mecanismes específics del context dels Estats Units per evitar la urbanització; el 12 presenta els consorcis de gestió comunitària de terres apareguts al Regne Unit d'ençà de 2006, i el 13 aborda els efectes de la corrupció i els abusos de poder en l'ordenació rural, amb consideracions específiques relatives a Espanya i a Irlanda. Ens semblen especialment originals els capítols 10 i 13, però el bloc que els aplega no resulta adient. De nou hi impera globalment el biaix teòric.

El tercer bloc va del capítol 14 al 20 i comprèn aspectes econòmics. El capítol 10, del conjunt anterior, el podria obrir perfectament, ja que el neoliberalisme emmarca de ple les consideracions relatives a l'economia rural. Fet i fet, malgrat que el neoliberalisme presenti una dimensió política innegable, la seva fonamentació radica en la teoria econòmica (Harvey, 2005). El primer capítol (14) del bloc econòmic estricte se centra en el concepte de desenvolupament neoendogen; s'hi defensa que el desenvolupament exogen i endogen són models, mentre que el neoendogen en seria una aproximació. Tal com hem sostingut en una altra ocasió, la construcció neoendògena ens sembla una autocomplaença creada ad hoc per justificar les polítiques LEADER de la Unió Europea (Paül, 2013) i, com a profecia autocomplerta que és, fa dues dècades que és al·ludida per acadèmics d'arreu del continent. El capítol següent (15) bàsicament justifica l'aproximació practicada per l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic a l'ordenació rural. El 16, més original, se centra en l'impacte

de la crisi post-2008 a l'espai rural grec. Els següents aborden conceptes freqüents en l'estudi de l'economia rural: petites empreses (17), classe creativa (18) i pagament per serveis ecosistèmics (19). El darrer (20) parteix de la distància habitual entre els plans físics, preocupats sobretot per la regulació dels usos del sòl i les qüestions econòmiques. Tanmateix, i com en la major part de les contribucions del bloc i del llibre, no s'aconsegueix superar l'esclatxa entre teoria i pràctica.

Els dos blocs següents, el quart i el cinquè, es dediquen als aspectes socials. El quart apunta específicament a la societat rural, mentre que el cinquè fa referència a la inclusió. Tot i això, no ens en queda gaire clara la distinció, i més tenint en compte que el cinquè aplega només quatre contribucions. Potser es volia evitar que la suma dels dos blocs englobés una cinquena part de l'obra i, en certa manera, se'n pogués inferir que l'accent social domina aquest llibre. Ara bé, convé tenir en compte que a la segona frase de la introducció els coordinadors afirmen que pretenen fer emergir «discussions d'ordenació rural progressista» (p. 1), de manera que l'«agenda social» resulta inherent al llibre des del començament. En resum, els capítols d'aquests dos blocs es dediquen a la població (21), l'habitatge (22), les segones residències (23), la salut (24), la mobilitat (25), l'expressió artística (26), la inclusió social (27), el gènere (28), el món *queer* (29) i l'envelliment (30). Ens sembla que el capítol 26 potser estaria més ben localitzat al sisè bloc, dedicat al disseny i la planificació física de la forma construïda. Tal vegada en aquests dos blocs socials, que —com s'ha dit— constitueixen el moll de l'os de l'obra, es fa més palesa l'omissió de la dimensió planificadora. Per exemple, als capítols 21, 25, 26 o 28 les consideracions estrictament d'ordenació són certament elusives.

El sisè bloc de capítols, amb set aportacions, seria segurament el més previsible en un llibre clàssic d'ordenació rural,

ja que es dedica a l'aspecte físic de la planificació d'àmbits edificats. Els textos es destinen a parlar d'infraestructures (capítol 31), però sobretot de disseny «urbà» (d'assentaments rurals, s'entén) en termes de patrimoni. Els capítols 33 i 37 es refereixen específicament a l'enfocament participatiu estratègic al Regne Unit i a Dinamarca, respectivament. El 36, al seu torn, és dels pocs relatius a un país del Sud global, en particular versa sobre la Xina i s'hi contrasten les polítiques exercides sobre els nuclis rurals situats en indrets remots, marginals i perifèrics, d'una banda, i sobre els veïns de les ciutats —per tant, tantes a l'expansió urbana—, de l'altra.

En cert aspecte el setè bloc presenta, també, un enfocament previsible de l'ordenació rural en la mesura que es dedica a allò que paisatgísticament hom considera característic d'un àmbit rural en relació amb un d'urbà: l'absència de construccions que defineixin el que se sol anomenar *espai obert*. Així, el capítol 38 parla de parcs nacionals; el 39, de paisatges culturals; el 40, d'anelles verdes; el 41, d'àrees periurbanes⁴; el 42, d'infraestructura verda; el 43, de paisatge i benestar, i el 44, de renaturalització (*rewilding*). Amb l'ordenació temàtica operada a través d'aquests set capítols es produeix una barreja de qüestions situades a diferents nivells, la qual cosa porta inevitablement a una certa confusió; per exemple: sembla que s'hi difuminin mecanismes de planificació específics (com ara anelles verdes o parcs nacionals) i enfocaments d'ordenació (com ara el paisatge, la infraestructura verda i la renaturalització); aquests darrers es poden practicar al si d'aquests mecanismes o també en uns altres espais rurals i, fins i tot, urbans. Alhora, el fet que s'estiguin ajuntant

espais rurals de naturalesa diferent tampoc ajuda gaire a conferir coherència al conjunt; de fet, la geografia rural ha presentat normalment el seu objecte d'estudi com a heterogeni (Paül, 2015), amb la presència de dinàmiques espacials contrastades, per exemple, entre àrees recessives, àmbits periurbans i territoris experimentant l'anomenat *renaixement rural*, en expressió de Kayser (1990). Potser en aquest bloc convindria no barrejar àmbits despoblats que estan essent renaturalitzats amb àrees periurbanes. En tot cas, cal subratllar que hi dominen els estudis de casos —en els quals sovint constatem la incorporació d'avenços recents en ordenació rural—, que en general són presentats adequadament.

El vuitè bloc, dedicat a l'energia i als recursos naturals i integrat per sis treballs, sí que ens sembla globalment innovador. Parteix del fet que «[l]es regions rurals s'han percebut tradicionalment com a "bancs de recursos" basats en la recollida o extracció de recursos per als beneficis de l'economia en general» (p. 517). No resulta sorprenent que l'únic capítol dedicat a l'Amèrica Llatina al llibre, el 48, se situï precisament aquí. I és que a Llatinoamèrica la geografia rural ha establert un pèndul entre dinàmiques horitzontals i verticals que afecten els espais rurals: mentre que les primeres es refereixen a les lògiques quotidianes i s'inscriuen en l'àmbit de les relacions entre el camp i la ciutat, les segones consisteixen en la inserció, jerarquitzada i desigual, al sistema global (López Sandoval i Carrión, 2018). Per descomptat, el llibre presentat, que és només anglòfon, obvia aquesta aproximació teòrica, però en tot cas aquest bloc ha de ser considerat un encert temàtic, ja que permet englobar dinàmiques rurals com les experimen-

4. En general, en la tradició francesa i, per tant, a l'espanyola, s'ha preferit parlar de *periurbà*, mentre que a l'anglosaxona —aquest llibre inclòs— ha dominat la noció de *franja rural-urbana* (Paül, 2010). Ara bé, avui dia no resulta estrany trobar l'expressió originàriament francesa en bibliografia en anglès.

tades a Llatinoamèrica. Tanmateix, de nou, força capítols opten per un enfocament més teòric que no pas empíric. El bloc conté un capítol sobre la ruralitat en el marc del postcarboni (45), l'energia renovable (46), la hidrofracturació o *fracking* (47), la mineria (48), la seguretat alimentària (49) i l'agabellament de terres o *land grabbing* (50). El 46 ens fa pensar indefectiblement en contribucions desenvolupades a Catalunya, com la de Saladié (2018), que sens dubte enriquirien la recerca efectuada al Regne Unit. I, si bé el 50 es dedica als països de l'antiga Unió Soviètica, en especial a Rússia, l'agabellament de terres —d'una indubtable transcendència en ordenació rural— és un fenomen global que convindria tractar comparativament per veure de quina manera es pot detectar, diagnosticar, regular o gestionar.

El darrer bloc realitza un balanç final en clau de futur. El darrer dels capítols (el 54) sistematitza de nou una bona part dels continguts ja apareguts, per tercera vegada després del capítol 1 i de les nou presentacions de bloc. El 53 no es refereix a l'obra, ja que, a diferència del darrer de tots, no és de l'autoria dels tres coordinadors; tanmateix, hi tornen a emergir conceptes ja mobilitzats, com ara *urbanització*, *globalització* o *postcarboni*. Al seu torn, el 51 i el 52 posen el focus en la governança, una aproximació que creïem circumscrita al segon bloc, com ja hem dit més amunt. Excepte en el cas del 52, que proposa un suggestiu contrast entre dues experiències dels Estats Units i una d'Uganda, gairebé tots aquests articles constitueixen una altra vegada aproximacions bàsicament teòriques i conceptuals.

3. Dos punts analítics finals

El repàs dels continguts d'una obra que s'atansa a les set-centes pàgines ha hagut de ser forçosament esquemàtic. En el marc d'aquesta ressenya, i a tall de con-

clusió, considerem necessari aportar-hi dues reflexions més de naturalesa breu, derivades de l'anàlisi duta a terme. La primera fa referència a la voluntat declarada d'anar més enllà del diagnòstic de partida expressat pels coordinadors —«la recerca sobre ordenació rural està dominada per la bibliografia del Regne Unit i dels Estats Units» (p. 2)—, tot incloent-hi autors d'altres indrets. D'entrada, convé dir que la frase resulta punyent, però alhora simptomàtica: els editors manifesten que desconeixen que la recerca sobre ordenació rural està dominada, si n'està, pel Regne Unit i els Estats Units... en anglès! En francès, per exemple, hi ha tota una tradició d'*aménagement rural* que resulta galdós menystenir. Sense anar més lluny, en un manual recent de geografia rural per a nivells bàsics del grau, un dels vuit temes es dedica precisament a l'ordenació rural (Gonin i Quéva, 2018: 207-229), per cert amb un enfocament centrat en els actors territorials que manca a l'obra que estem ressenyant. D'altra banda, la teòrica intenció de superar el discurs del Regne Unit i dels Estats Units amb prou feines es resol incloent-hi sobretot continguts d'Àustràlia, Canadà o Irlanda, és a dir, d'altres països angloparlants. Són molt pocs els capítols que tracten espais no anglòfons de fora del Nord Global: sumen menys d'una cinquena part del total i ja els hem esmentat pràcticament tots (Índia, al capítol 4; Xina, al 36 i parcialment al 32; Sud-àfrica, en part al 41; Brasil, al 48; Rússia, al 50, i Uganda, en part del 52). Sembla, com s'insinua a la introducció, que s'hagin volgut cobrir tots els països BRIC, però estem lluny de donar la raó als coordinadors quan declaren que el llibre és «singular» perquè «pretén promoure un diàleg internacional amb autors [...] d'economies emergents i en transició» (p. 2).

Quant al domini anglosaxó en la geografia, poca cosa hi podríem afegir a allò que han assenyalat autors com ara Garcia

Ramon (2003). En tot cas, convé subratllar que en una obra dedicada a l'ordenació rural resulta molt empobridor, no només en un sentit empíric, sinó també teòric i conceptual, que s'obviïn moltíssimes experiències més enllà dels marges estrictes del món de parla anglesa. Ens hi hem referit, per exemple, pel que fa als continguts del vuitè bloc. Més encara, l'anglocentrisme implica que es donin per enteses realitats que fora del món anglòfon no tenen sentit o que són literalment intraduïbles, com ara el concepte d'*amenity*, un dels vectors del setè bloc. De fet, la conceptualització de *rural amenity* ha de ser realitzada amb molta cura, perquè la idea engloba matisos particulars en funció del país —seria el cas d' Austràlia (Argent et al., 2014).

Iniciàvem aquesta ressenya assenyalant que els estudis rurals percolen força en un llibre dedicat a l'ordenació rural, fins al punt que a vegades tenim la sensació de trobar-nos davant d'un manual d'estudis rurals —més que no pas d'ordenació rural—. Indicàvem, també, que la geografia es troba entre les quatre disciplines que més dominen en els anomenats *estudis rurals*, per darrere de la sociologia. Doncs bé, en l'obra editada per Scott et al. (2019), d'un total de vuitanta autors, i en funció dels perfils que s'hi ofereixen, la geografia sobrepassa lleugerament la sociologia i l'economia (deu geògrafs enfront de nou sociòlegs i nou economistes); això podria indicar que, quan es tracta del vessant aplicat dels estudis rurals, la geografia pren més protagonisme que en la seva dimensió estrictament teòrica i conceptual. Ara bé, no s'ha de perdre de vista que la major part dels autors (trenta-tres de vuitanta) se situen dins l'òrbita de l'ordenació del territori (*planning*), quelcom previsible atesa la temàtica de l'obra. El fet que aquesta disciplina sigui autònoma al món anglosaxó implica que, a l'hora de confeccionar un manual, els seus experts optin en certa mesura per un enfocament teòric, que és l'aproximació predominant

al llibre. En canvi, a les nostres coordenades l'ordenació del territori tendeix a coincidir, amb matisos, amb el vessant aplicat de la geografia (Farinós, 2014). En síntesi: el manual ressenyat se situa dins uns horitzons acadèmics peculiars, malgrat la seva pretesa voluntat universalista.

Referències bibliogràfiques

- ARGENT, Neil; TONTS, Matthew; JONES, Roy i HOLMES, John (2014). «The Amenity Principle, Internal Migration, and Rural Development in Australia». *Annals of the Association of American Geographers*, 104 (2), 305-318. <<https://doi.org/10.1080/00045608.2013.873320>>
- CLOKE, Paul; MARSDEN, Terry i MOONEY, Patrick (ed.) (2006). *Handbook of Rural Studies*. Londres / Thousand Oaks / Nova Delhi: SAGE.
- FARINÓS, Joaquín (2014). «Ordenación del Territorio desde la Geografía: De renovaciones conceptuales, retos, amenazas y espacios de oportunidad». *Polígonos: Revista de Geografía*, 26, 17-58. <<http://dx.doi.org/10.18002/pol.v0i26.1698>>
- GARCIA RAMON, Maria Dolors (2003). «Globalization and International Geography: The Questions of Languages and Scholarly Traditions». *Progress in Human Geography*, 27 (1), 1-5. <<https://doi.org/10.1191/0309132503ph409xx>>
- GONIN, Alexis i QUÉVA, Christophe (2018). *Géographie des espaces ruraux*. París: Armand Colin.
- HARVEY, David (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford / Nova York: Oxford University Press.
- KAYSER, Bernard (1990). *La renaissance rurale: Sociologie des campagnes du monde occidental*. París: Armand Colin.
- LÓPEZ SANDOVAL, María Fernanda i CARRIÓN, Andrea (2018). «Geografía, economía y territorios rurales en Amé-

- rica Latina: Presentación del dossier». *Eutopía*, 14, 7-22.
 <<https://doi.org/10.17141/eutopia.14.2018.3771>>
- PAÜL, Valerià (2010). «El cambio de los usos agrarios del suelo en el actual ámbito metropolitano de Barcelona (del siglo XVIII a la actualidad)». *Investigaciones Geográficas*, 53, 145-188.
 <<http://dx.doi.org/10.14198/INGEO2010.53.07>>
- (2013). «Hopes for the Countryside's Future: An Analysis of Two Endogenous Development Experiences in South-Eastern Galicia». *Journal of Urban and Regional Analysis*, 5 (2), 169-192.
- (2015). «Que espazos rurais nun país urbano? Dúas aproximacións xeográficas ao rural galego». A: LOIS, Rubén Camilo i PINO, Daniel (ed.). *A Galicia urbana*. Vigo: Xerais, 693-714.
- PAÜL, Valerià; TORT, Joan i SANCHO, Alexis (2011). «El marco conceptual de los paisajes de la agricultura». A: MOLINERO, Fernando; OJEDA, Juan Francisco i TORT, Joan (coord.). *Los paisajes agrarios de España: Caracterización, evolución y tipificación*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino, 9-38.
- POTTER, Robert B.; BINNS, Tony; ELLIOTT, Jennifer A. i SMITH, David (2008). *Geographies of Development: An Introduction to Development Studies*. Harlow: Pearson.
- PUJADAS, Romà i FONT, Jaume (1998). *Ordenación y planificación territorial*. Madrid: Síntesis.
- SALADIÉ, Sergi (2018). *Conflicte entre el paisatge i l'energia edifica: El cas de les comarques meridionals de Catalunya*. Lleida: Pagès.
- SHUCKSMITH, Mark i BROWN, David L. (ed.) (2016). *Routledge International Handbook of Rural Studies*. Londres / Nova York: Routledge.

Valerià Paül

Universidade de Santiago de Compostela
 Departamento de Xeografía

v.paul.carril@usc.es

<https://doi.org/10.5565/rev/dag.645>

